

نگاهی به موقعیت و جایگاه حقوق کیفری اقتصادی ایران

دکتر محمد صالح ولیدی (دانشیار دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی تهران)

قسمت پایانی

قاچاق کالا و ارز

یادآوری:

به طوری که خوانندگان و علاقمندان مجله دادرسی استحضار دارند، در شماره قبل پیرامون قاچاق امور گمرکی مطالبی از نظرتان گذشت. در این شماره نیز در ادامه بحث راجع به قاچاق کالا و ارز و با عنایت به مقررات قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام، مطالبی درخصوص نحوه شروع به دادرسی و سازمان و صلاحیت مراجع قضایی و سازمان تعزیرات حکومتی و تشریفات رسیدگی به پرونده‌های قاچاق و تجدیدنظر خواهی از آرای مربوط به قاچاق کالا و ارز و نحوه برداشت از دستورالعمل رسیدگی رئیس قوه قضاییه که به دستور تبصره یک ماده (۴) قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام تهیه و تدوین و به‌مورد اجرا درآمده است، در حد حوصله و وقت صفحات مجله بحث می‌کنیم و در قسمت نهایی نیز احکام همکاری و مساعدت در ارتکاب قاچاق اعم از شرکت و معاونت را مورد بحث قرار می‌دهیم.

امید است که مختصر مطالبی که پیرامون قاچاق کالا و ارز به‌عنوان یکی از مصادیق بارز حقوق کیفری اقتصادی که طی چند شماره مجله دادرسی تقدیم گردیده است، در حد خود بتواند زمینه تحلیل‌های بیشتر و بستر مناسبی برای طی سایر جرایمی که در زمره حقوق کیفری اقتصادی محسوب می‌شوند از قبیل پول‌شویی و پورسانت و نظایر اینها را در جامعه حقوقی ما فراهم نماید. ان شاء...

مبحث اول:

سازمان و صلاحیت مراجع و آیین رسیدگی به پرونده‌های قاچاق

مقدمه

براساس قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب سال ۱۳۷۴ مجمع تشخیص مصلحت نظام، رسیدگی به پرونده‌های قاچاق، تابع تشریفات قانون آیین

دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب سال ۱۳۷۸ نیست؛ بلکه برای ایجاد وحدت رویه رسیدگی در محاکم قضایی، رسیدگی به پرونده‌های قاچاق، تابع مقررات دستورالعمل خاص مصوب مورخ ۱۳۷۴/۳/۹ قوه قضاییه می‌باشد، که در اجرای تبصره یک ماده (۴) قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز^(۱) که در سه فصل و شامل چهارده ماده است، می‌باشد.

بنابراین، آیین دادرسی مربوط به رسیدگی به پرونده‌های قاچاق، در حال حاضر براساس مفاد مقررات دستورالعمل یادشده صورت می‌گیرد. برای آگاهی از آیین دادرسی و سازمان و صلاحیت مراجع قضایی، مطالب این مبحث را به ترتیب زیر مطرح و بررسی می‌کنیم:

۱ - شروع به دادرسی؛

۲ - سازمان و صلاحیت مراجع قضایی؛

۳ - تشریفات رسیدگی به پرونده‌های قاچاق کالا و ارز؛

۴ - تجدیدنظر خواهی از آرای مربوط به قاچاق کالا و ارز.

گفتار اول:

شروع به دادرسی جرم قاچاق

جهات قانونی برای رسیدگی به جرم قاچاق بر طبق ماده (۱) آیین‌نامه اجرایی قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب هیأت وزیران در مورخ ۱۳۷۴/۲/۳۱، سازمان‌هایی هستند که به موجب قانون، موظف به وصول درآمدهای دولت می‌باشند، که به عنوان شاکی، مأمور اعلام شکایت علیه متهمین به قاچاق کالا و ارز هستند و به قرار ذیل است:

۱- ادارات گمرک؛

۲- دخانیات؛

۳- شیلات؛

۴- بانک مرکزی؛

۵- وزارت اطلاعات؛

۶- سازمان میراث فرهنگی؛

۷- سازمان حفاظت محیط زیست؛

۸- نیروی انتظامی و اداره پست نیز می‌توانند به‌عنوان دستگاه شاکی علیه متخلفین به‌مراجع قضایی و محاکم اعلام شکایت نمایند.

ضمناً، باید دانست که به‌دستور بند “الف” ماده (۶۵) قانون آیین دادرسی کیفری، شروع به تعقیب جرم قاچاق از طرف سازمان‌های شاکی فوق، منوط به ارجاع پرونده به مرجع صلاحیت‌دار قضایی است.

در این رابطه، در مواردی که بهای کالای موضوع قاچاق معادل ده‌میلیون ریال یا کمتر باشد، ادارات و سازمان‌های شاکی به‌ترتیبی که در قانون فعلی حاکم بر جرم قاچاق مقرر است فقط ضبط کالا و ارزش مکشوفه به‌نفع دولت خواهد بود. در مواردی که بهای کالا و ارزش قاچاق از ده‌میلیون ریال تجاوز کند، چنانچه متهم در مرحله اداری حاضر به پرداخت جریمه باشد، با احتساب دو برابر بهای آن به‌عنوان جزای نقدی نسبت به وصول جریمه و ضبط کالا و ارزش اقدام خواهد شد و از تعقیب کیفری متهم از حیث اتهام قاچاق و شکایت علیه او صرف‌نظر خواهد شد. اما در صورتی که متهم به قاچاق کالا و ارزش مذکور در موارد دوگانه فوق، اعتراض کند پرونده جهت رسیدگی به مرجع قضایی صلاحیت‌دار ارسال خواهد شد.

اما این نکته را نباید فراموش کرد که اعلام اعتراض صاحبان کالا و ارزش قاچاق به ادارات و سازمان‌های ذی‌ربط، مانع از عملیات اجرایی نسبت به ضبط کالا و اخذ جریمه و سایر اقدامات نخواهد شد.

درنهایت، در مواردی که مأمورین انتظامی، کالا و ارزش قاچاقی را کشف نمایند، مکلفند که پرونده‌هایی که فاقد سند مثبت گمرکی است و یا اینکه بهای آن بیش از دو میلیون ریال می‌باشد ظرف بیست و چهار ساعت پرونده را با تنظیم صورتجلسه کشف و قید نوع و مشخصات و مقدار کالا و وسیله نقلیه حامل قاچاق و هویت کاشفین و مأمورین انتظامی بر حسب مورد به ادارات ذی‌ربط به‌ترتیب زیر ارسال و تحویل نماید:

(۱) اگر کالای قاچاق گمرکی باشد مرجع تحویل، اداره گمرک خواهد بود.

- ۲) چنانچه موضوع کالای مکشوفه، مسکوک طلا و نقره و یا شمش طلا و جواهرات باشد، سازمان جمع‌آوری و فروش اموال تملیکی کشور.
- ۳) چنانچه موضوع قاچاق، مواد مخدر یا داروهای روان‌گردان باشد وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی.
- ۴) چنانچه موضوع قاچاق، ماهی باشد، شرکت سهامی شیلات ایران.
- ۵) چنانچه موضوع قاچاق، اجناس دخانیه باشد، شرکت دخانیات ایران.
- ۶) چنانچه موضوع قاچاق، ارز مکشوفه باشد خزانه‌داری کل، بانک مرکزی.
- ۷) چنانچه موضوع قاچاق، دستگاه‌های گیرنده با فرکانس غیرمجاز یا دوربین‌های مخصوص جاسوسی باشد، وزارت اطلاعات.
- ۸) چنانچه موضوع قاچاق، دستگاه‌ها و تجهیزات ماهواره‌ای باشد، سازمان صدا و سیما.
- ۹) چنانچه موضوع قاچاق، اسلحه و مهمات و مواد منفجره جنگی باشد، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح.
- ۱۰) چنانچه کالاهای مکشوفه، غیرقابل تصرف و یا فاسد تشخیص داده شود و یا مشروبات الکلی باشد، به تشخیص مراجع ذیصلاح مربوط و با نظارت دادستان محل و سازمان اموال تملیکی معدوم خواهد شد.
- ۱۱) چنانچه کالاهای مکشوفه، سریع‌الفساد باشد و یا اینکه صاحب کالا با فروش آن موافقت نماید، کالاهای مزبور با حضور نماینده دادستان به فروش می‌رسد و قیمت فروش را تا تعیین تکلیف نهایی توسط مرجع قضایی، در حساب سپرده نگهداری می‌شود، مگر اینکه مرجع صلاحیت‌دار، ادامه نگهداری عین کالا را تا تعیین تکلیف نهایی لازم بداند؛ در این صورت، طبق دستور مقام قضایی اقدام خواهد شد.
- ۱۲) در مواردی که صاحب کالای قاچاق تا دو سال از تاریخ کشف کالا، به دادگاه صادرکننده حکم برای مطالبه وجه حاصل از فروش کالا مراجعه نکند، حاصل فروش با اذن دادگاه صادرکننده حکم به نفع دولت ضبط خواهد شد. چنانچه متعاقباً صاحب کالا به دادگاه مراجعه کند، وجه حاصل از فروش مال به حکم دادگاه به‌وی مسترد می‌گردد.

۱۳) در مواردی که قاچاق در مرئی و منظر نیروهای انتظامی به طور مشهود کشف گردد. مثل بارگیری و صدور فرش در اسکله غیرمجاز، یا تخلیه پارچه خارجی قاچاق و نظایر اینها، ضابطین دادگستری کلیه اقدامات لازم به منظور حفظ دلایل جرم و جلوگیری از فرار متهم را به عمل آورده، و پرونده را سریعاً به نزد مقام قضایی صلاحیت دار فرستاده و کالای مکشوفه حسب مورد با صورت جلسه تحویل اداره ذی ربط خواهد داد.

۱۴) چنانچه موضوع قاچاق توسط مراجع ذی ربط، آلوده و غیرقابل مصرف و فاسد تشخیص گردد، مراتب با تنظیم صورت مجلسی با حضور نماینده دادستان محل و نمایندگان سازمان های ذی ربط، تشکیل و تصمیم مقتضی درباره انهدام یا معدوم کردن آن اتخاذ خواهد شد.

گفتار دوم:

سازمان و صلاحیت مراجع قضایی

باتوجه به صراحت تبصره "۲" ماده (۴) قانون اعمال تعزیرات حکومتی سال ۱۳۷۴ مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام، رسیدگی به جرم قاچاق کالا و ارز ذاتاً در صلاحیت دادگاه انقلاب است مگر اینکه در حوزه قضایی محل وقوع جرم، دادگاه انقلاب وجود نداشته باشد، که در این صورت دادگاه عمومی صالح به رسیدگی به پرونده های قاچاق در آن حوزه خواهد بود. به علاوه، چنانچه در محل وقوع جرم. دادگاه عمومی هم وجود نداشته باشد، در آن صورت، سازمان تعزیرات حکومتی تا ایجاد تشکیلات قضایی (دادگاه های انقلاب یا دادگاه های عمومی) صالح به رسیدگی به پرونده های قاچاق خواهد بود.

بنابراین، در حال حاضر مراجع صلاحیت دار رسیدگی به پرونده های قاچاق را می توان به دو دسته زیر تقسیم نمود:

۱- مراجع قضایی،

۲- سازمان تعزیرات حکومتی.

۱- تشکیلات مراجع قضایی و صلاحیت آنها:

اصولاً اعمال قوه قضاییه به وسیله دادگاه هایی که این قوه مطابق قانون تشکیل می دهد، به حل و فصل دعاوی و حفظ حقوق عمومی و اجرای عدالت در جامعه می پردازند. درارتباط با جرم

قاچاق کالا و ارز نیز قوه قضاییه در اجرای تبصره‌های «۱» و «۲» ماده (۴) قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز برای رسیدگی به این جرایم، در مناطقی که ضرورت تشکیل دادگاههای انقلاب یا دادگاههای عمومی احراز گردد براساس نیاز محلی و تراکم کار، به پیشنهاد وزیر دادگستری و تصویب رئیس قوه قضاییه به تعداد لازم دادگاههای انقلاب و عمومی تشکیل می‌گردد و تحت نظارت و ریاست اداری حوزه قضایی مربوط به جرایم قاچاق کالا و ارز رسیدگی می‌نمایند.

براین اساس، حوزه قضایی محل وقوع جرم قاچاق، دادگاه انقلاب یا دادگاه عمومی است که به موجب تبصره یک ماده (۴) قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام، در مرکز استان یا شهرستان یا بخش تشکیل شده و به ایفای وظیفه مبادرت می‌نماید و در صورت وجود جهات قانونی به شرح زیر، شروع به تحقیق و رسیدگی می‌نماید و کلیه اقدامات قضایی از بدو رسیدگی تا ختم دادرسی و صدور حکم توسط رئیس دادگاه انقلاب یا دادگاه عمومی حوزه قضایی مربوط صورت خواهد گرفت.

جهات قانونی شروع به تحقیق و رسیدگی به جرم قاچاق کالا و ارز به قرار ذیل است:

- ۱- در مواردی که جرم قاچاق کالا و ارز در حوزه قضایی آن دادگاه واقع شده باشد.
- ۲- در مواردی که جرم قاچاق کالا و ارز در حوزه قضایی دیگری واقع شد ولی موضوع در حوزه قضایی آن دادگاه کشف شده و یا متهم به ارتکاب قاچاق در آن حوزه دستگیر شده باشد.
- ۳- در مواردی که جرم قاچاق در حوزه قضایی دیگری واقع شد اما متهم یا مظنون به ارتکاب قاچاق در حوزه آن دادگاه مقیم باشد.

درخصوص بند دوم و سوم موارد فوق، یعنی در مواردی که جرم قاچاق در خارج از حوزه قضایی دادگاه واقع شده باشد، اما موضوع در حوزه آن دادگاه کشف شده و یا مرتکب در حوزه قضایی آن دادگاه دستگیر شده باشد و همچنین در مواردی که دادگاه محل وقوع جرم قاچاق کالا و ارز صلاحیت محلی برای رسیدگی نداشته باشد، مانند (دادگاه عمومی با وجود دادگاه انقلاب) در آن حوزه، لازم است که دادگاه تحقیقات مقتضی را به عمل آورده و پرونده را به

همراه متهم به جرم قاچاق کالا و ارز، در صورت دستگیری در آن حوزه نزد دادگاه صالح (دادگاه انقلاب) ارسال و اعزام نماید.

ضمناً، در خصوص تعدد جرم قاچاق کالا و ارز مانند اینکه کسی به دفعات در حوزه‌های قضایی مختلف مرتکب جرم قاچاق کالا و ارز نشده باشد، کدامیک از مراجع قضایی، صالح به رسیدگی به جرایم متعدد مرتکب خواهند بود؛ اضافه می‌نماید، در این قبیل موارد، دادگاه صالح به رسیدگی به جرایم متعدد مرتکب، دادگاهی است که مهم‌ترین جرم قاچاق کالا و ارز در حوزه قضایی آن واقع شده باشد؛ و ضابطه تشخیص جرم مهم در مورد قاچاق کالا و ارز براساس بالاترین سقف میزان جزای نقدی آن فقره از جرم قاچاق کالا و ارز که نسبت به سایر جرایم متعدد مرتکب دارای بیشترین جزای نقدی می‌باشد. در صورتی که مجازات دو فقره از جرایم متعدد قاچاق مرتکب، میزان جزای نقدی آنها از حیث مجازات، یکسان و به یک اندازه باشد، دادگاهی که مرتکب جرم قاچاق در حوزه قضایی آن دستگیر شده است. صالح به رسیدگی به جرایم متعدد او خواهد بود. اما هرگاه جرایم متعدد قاچاق کالا و ارز مرتکب در حوزه‌های قضایی مختلف واقع شده باشد، ولی متهم دستگیر نشده باشد، دادگاهی صالح به رسیدگی به جرایم متعدد قاچاق متهم خواهد بود که ابتدائاً شروع به تعقیب جرم قاچاق نموده است.

به علاوه، هرگاه کسی متهم به ارتکاب جرایم متعددی مانند سرقت، جعل و تزویر اسناد و قاچاق کالا و ارز شده باشد، که رسیدگی به بعضی از آنها در صلاحیت دادگاه عمومی و بعضی دیگر در صلاحیت دادگاه انقلاب یا دادگاه نظامی باشد، در این صورت ابتدا دادگاهی که صلاحیت رسیدگی به مهم‌ترین آن اتهامات را دارد، صالح به رسیدگی و صدور حکم است و پس از آن برای رسیدگی به اتهام دیگر، به دادگاه مربوط اعزام خواهد شد.

اما در صورتی که اتهامات وارد شده به متهم از حیث کیفر مساوی باشد متهم حسب مورد به ترتیب در دادگاه انقلاب و دادگاه عمومی محاکمه می‌شود.

در این قبیل موارد شرکای جرم قاچاق کالا و ارز و معاونین جرم نیز در دادگاهی محاکمه می‌شوند که صلاحیت رسیدگی به اتهام مجرم اصلی را دارا می‌باشد و چنانچه یکی از اتباع

ایرانی در خارج از قلمرو حاکمیت ایران مرتکب قاچاق کالا و ارز شده و در ایران دستگیر شود، در دادگاهی محاکمه می‌شود که مرتکب در حوزه قضایی آن دستگیر شده است.

۲- سازمان تعزیرات حکومتی و صلاحیت آن؛

همان‌گونه که قبلاً اشاره شد، در مناطقی که تاکنون دادگاههای عمومی و انقلاب تشکیل نشده است، به موجب ماده (۱۱) آیین‌نامه اجرایی قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب هیأت وزیران، سازمان تعزیرات حکومتی مستقر در محل، در کلیه مواردی که سازمان تعزیرات حکومتی صالح به رسیدگی می‌باشد، شعب تعزیرات دارای همان اختیاراتی خواهند بود که قضات دادگاههای قضایی، اعم از دادگاه انقلاب یا دادگاه عمومی در رسیدگی به پرونده‌های قاچاق کالا و ارز دارند؛ و برطبق تبصره دوم ماده (۱۱) آیین‌نامه اجرایی مذکور، سازمان تعزیرات حکومتی در صورت تطویل دادرسی یا عدم رسیدگی مراجع قضایی، در مهلت مقرر (بیش از یک ماه) و عدم تعیین تکلیف قطعی پرونده‌ها، مجاز به رسیدگی به موارد تخلف براساس بدل پرونده که از طرف سازمان شاکی ارائه شده است، نیز می‌باشد. در این قبیل موارد، مراتب رسیدگی و نتیجه حکم توسط سازمان تعزیرات حکومتی به سازمان شاکی و واحدهای قضایی ذی ربط اعلام می‌شود.

شایان ذکر است که ترتیب رسیدگی شعب تعزیرات حکومتی در این قبیل موارد، طبق آیین‌نامه اجرایی قانون (اصلاح قانون تعزیرات حکومتی) مصوب ۱۳۷۳/۷/۲۰ مجمع تشخیص مصلحت نظام خواهد بود.

آرای صادرشده توسط شعب تعزیرات حکومتی در خصوص قاچاق کالا و ارز قطعی می‌باشد و مطابق آیین‌نامه اجرایی قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب هیأت وزیران، سازمان تعزیرات درمورد ضبط کالا یا ارز و اخذ جریمه و فروش کالا اقدام خواهد نمود؛ و چنانچه محکوم‌علیه خود را مبرا از توجه اتهام بداند، حق دارد ظرف یک ماه از تاریخ ابلاغ رأی، از رئیس سازمان تعزیرات حکومتی درخواست رسیدگی نماید. چنانچه رئیس سازمان تعزیرات حکومتی، رأی را برخلاف قانون تشخیص دهد، آن را نقض کرده و جهت رسیدگی به شعبه تجدیدنظر ارسال می‌دارد. رأی شعبه تجدیدنظر قطعی است.

گفتار سوم:

تشریفات رسیدگی به پرونده‌های قاچاق کالا و ارز

از تاریخ ۱۳۷۴/۳/۹، زمان تصویب دستورالعمل رسیدگی به پرونده‌های قاچاق کالا و ارز موضوع تبصره یک ماده (۴) قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی، توسط رئیس قوه قضاییه که ضمن چهارده ماده تدوین گردیده است، رسیدگی به پرونده‌های قاچاق کالا و ارز، خارج از تشریفات آیین دادرسی کیفری و منحصرأً برطبق مفاد این دستورالعمل و به ترتیب زیر صورت خواهد گرفت:

۱ - رسیدگی به پرونده‌های قاچاق کالا و ارز، خارج از نوبت صورت می‌گیرد و مرجع قضایی به محض وصول گزارش یا شکایت از طرف سازمان‌های شاکی، پرونده را در دفتر کل دادگاه ثبت و به شعبه مربوطه ارجاع خواهد نمود، و شعبه مرجوع‌الیه رسیدگی به پرونده را خارج از نوبت و حداکثر در ظرف زمان سی روز موظف به رسیدگی و صدور رأی قانونی خواهد بود؛ و چنانچه مرجع قضایی در مهلت مذکور موفق به صدور رأی نگردد، پرونده به درخواست سازمان شاکی به سازمان تعزیرات حکومتی ارسال خواهد شد.

۲ - چنانچه در جریان رسیدگی، مرجع قضایی تحقیقاتی را برای صدور حکم مقتضی لازم بداند نسبت به انجام آن اقدام یا اینکه انجام آن را از ضابطین قوه قضاییه خواهد خواست. در این صورت، ضابطین مذکور ظرف مدت یک هفته باید دستور دادگاه را اجرا نموده و پرونده را به دادگاه اعاده نماید. در غیراین صورت، دادگاه موظف است پرونده را مطالبه نموده و به نحو مقتضی مبادرت به صدور رأی نماید.

۳ - عدم حضور متهم، مانع از رسیدگی و صدور حکم نبوده و چنانچه دادگاه رسیدگی کننده ادله جرم را برای توجه اتهام به متهم کافی بداند یا متهم پس از تفهیم اتهام ظرف مهلت مقرر، در شعبه دادگاه حضور پیدا نکند و لایحه‌ای هم ارسال نکند، دادگاه اقدام به صدور رأی خواهد نمود.

در مواردی که متهم به جرم قاچاق کالا و ارز متواری گردد، دادگاه در مهلت مقرر در قانون غیاباً به پرونده رسیدگی نموده و رأی مقتضی صادر خواهد نمود. بدیهی است که آرای

دادگاههای صالح به رسیدگی درخصوص قاچاق کالا و ارز لزوماً باید مانند سایر احکام، مستند به مواد قانونی باشد و به موجب آن رأی صادر گردیده باشد.

۴ - دادگاه رسیدگی کننده به پرونده قاچاق کالا و ارز، حق اعمال تخفیف یا تعلیق مجازات درمورد جزای نقدی موضوع پرونده‌های قاچاق کالا و ارز را ندارد.

۵ - محکوم‌علیه به جرم قاچاق کالا و ارز موظف است از تاریخ ابلاغ رأی صادرشده ظرف بیست روز نسبت به پرداخت جریمه اقدام نماید. درغیراین صورت، جزای نقدی از محل وثیقه سپرده شده و یا فروش اموال محکوم‌علیه - به غیر از مستثنیات دین - جریمه وصول خواهد شد.

گفتار چهارم:

تجدیدنظر خواهی از آرای مربوط به قاچاق

برطبق مادتين (۱۱) و (۱۲) دستورالعمل اجرایی قانون نحوه تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام، مصوب ۱۳۷۳/۳/۹، آرای صادرشده (از دادگاههای انقلاب و دادگاههای عمومی و سازمان تعزیرات حکومتی) درخصوص پرونده‌های قاچاق کالا و ارز، قطعی و لازم‌الاجرا می‌باشد و بلافاصله به موقع اجرا گذاشته خواهد شد. به علاوه، محکوم‌علیه موظف است از تاریخ ابلاغ رأی صادرشده ظرف بیست روز نسبت به پرداخت جریمه اقدام نماید. درغیراین صورت، از محل وثیقه سپرده شده یا فروش اموال وی غیر از مستثنیات دین، جریمه وصول خواهد شد.

شایان ذکر است که قطعیت آرای بدوی راجع به قاچاق کالا و ارز و لازم‌الاجرا بودن آن، که مانع حق اعتراض محکوم‌علیه می‌شد دیری نپایید و در ۱۳۷۹/۸/۲۹ طبق نظر رئیس قوه قضاییه، مواد (۱۱)، (۱۲) و (۱۳) دستورالعمل اجرایی سابق نحوه رسیدگی به پرونده‌های قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۷۴/۳/۹ رئیس سابق قوه قضاییه از متن این دستورالعمل حذف شد و از تاریخ انتشار نظریه اخیر رئیس قوه قضاییه در روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران، و رعایت مدت زمان لازم‌الاجرا بودن آن، احکام صادرشده درخصوص قاچاق کالا و ارز از لحاظ قطعیت یا عدم قطعیت و قابلیت یا عدم قابلیت تجدیدنظر خواهی و مرجع آنها مانند سایر احکام جزایی است.^(۱)

اولاً: نظر به این که دیوان عدالت اداری به موجب اصل یک صد و هفتاد سوم قانون اساسی، صلاحیت انجام مأموریت‌های قوه قضائیه ناظر به امر رسیدگی به شکایت وحل و فصل دعاوی و اخذ تصمیم و اقدام لازم برای صدور حکم را ندارد؛ بلکه منحصرأ حق رسیدگی به تخلفات از مقررات آیین‌نامه و تصمیمات اداری سازمانهای دولتی را دارا می‌باشد. در مانحن فیه، نیز صدور رأی و حدث رویه از طرف دیوان عدالت اداری در خصوص دستورالعمل نحوه رسیدگی ماهوی به امر قاچاق کالا و ارز که به دستور قانون اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب تشخیص مصلحت نظام صورت گرفته است، نوعی تجاوز از حدود صلاحیت قانونی آن دیوان است که فاقد اعتبار قانونی به نظر می‌رسد.

ثانیاً: چون قانونگذار در تبصره (۱) ماده (۲) مصوبه مجمع تشخیص نظام، بصراحت شکلی بودن نحوه رسیدگی به جرم قاچاق کالا و ارز را از نظر آیین دادرسی کیفری متذکر شده، و این مقصود خود را با استفاده از کلمه “و او” برای تجویز تجدید نظر از رأی بدوی برای محکوم علیه جزایی منحصر به شکلی بودن تجدید نظر خواهی عطف نموده است؛ بنابراین، حق تجدید نظر خواهی از نظر ماهوی برای تجدید نظر خواه از رأی بدوی به قوت خود باقی است که از نظر دیوان عدالت اداری به دور مانده است.

ثالثاً: امعان نظر در نکات فوق، نتیجه‌ای را به دست می‌دهد که به نظر ما در صورتی که قوه قضائیه مصلحت بداند می‌تواند مستنداً به اصل هفتاد و سوم قانون اساسی ضمن استفساریه از مجمع تشخیص مصلحت، نظام، واضع تبصره (۱) ماده (۴) قانون یاد شده، بخواهد که آیا مراد از عطف تجدید نظر از رأی بدوی دادگاه راجع به قاچاق کالا و ارز به تشریفات دادرسی مذکور در تبصره یاد شده، از لحاظ شکلی است یا ماهوی؟ تا به این برداشتهای مختلف خاتمه دهد.

اما حذف مواد یاد شده از دستورالعمل اجرایی توسط رئیس قوه قضائیه که با توجه به مفاد تبصره (۱) ماده (۴) قانون اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز اتخاذ شده بود، در عمل، استنباطات متفاوتی را در مراجع قضایی موجب گردیده است. بعضی از محاکم رأی صادر شده دادگاه بدوی در خصوص قاچاق کالا و ارز را قابل تجدید نظر دانسته و برخی آن را غیر قابل تجدید نظر می‌دانند. برای آگاهی، چند نمونه از آرای صادر شده از دادگاههای تجدید نظر

یکی از استانهای کشور را در بخش مربوط به ضمایم مقاله به نظر خوانندگان و علاقمندان می‌رساند.

از طرفی دیگر، دیوان عدالت اداری نیز درخصوص حذف مواد (۱۱)، (۱۲) و (۱۳) از دستورالعمل رسیدگی به پرونده‌های قاچاق کالا و ارز موضوع تبصره (۱) ماده (۴) قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی، به تقاضا و اعتراض ذی‌نفع از دیوان عدالت دراین مورد، خود را صالح به رسیدگی دانسته و پس از رسیدگی، در اظهار نظر نهایی که ضمن دادنامه شماره ۱۱۴ مورخ ۸۰/۴/۱۰ با صدور رأی وحدت رویه قضایی اعلام نموده، حذف مواد یادشده را توسط رئیس قوه قضاییه، بی‌اعتبار اعلام نموده‌است.

بنابراین، صدور آرای تجدیدنظر از سوی دادگاههای تجدیدنظر در مراکز استان کشور، که موخّر بر صدور دادنامه و رأی وحدت و رویه قضایی دیوان عدالت اداری صادرشده و به مرحله اجرا درآمده (نمونه‌هایی از آن در بخش ضمایم به پیوست می‌باشد) ضرورت نقد و بررسی این رأی دیوان عدالت اداری را ایجاب می‌نماید، که به اختصار به آن اشاره می‌کنم.

۱- جهات درخواست تجدیدنظر

قانونگذار در فصل اول از باب سوم در ماده (۲۴۰) قانون آیین دادرسی کیفری سال ۱۳۷۸، جهات درخواست تجدیدنظر از رأی دادگاه را به قرار زیر پیش‌بینی کرده است:

(۱) ادعای عدم اعتبار مدارک استنادی دادگاه یا فقدان شرایط قانونی شهادت شهود و یا دروغ بودن شهادت آنها.

(۲) ادعای مخالف بودن رأی با قانون.

(۳) ادعای عدم توجه قاضی به دلایل ابزاری.

(۴) ادعای عدم صلاحیت قاضی یا دادگاه صادرکننده رأی.

بنابراین، صرف قابل تجدیدنظر بودن رأی صادرشده راجع به قاچاق کالا و ارز و درخواست ذی‌نفع برای تجدیدنظر، برای پذیرش این درخواست کافی نمی‌باشد. یا به سخن کوتاه، متقاضی تجدیدنظر مکلف است که علت و جهت قانونی تجدیدنظر خواهی خود را نیز اعلام نماید.

امعان نظر در مفاد بندهای چهارگانه یادشده به خوبی نشان می‌دهد که ادعای هر یک از موارد چهارگانه احصا شده برای تجدیدنظر و هرگونه مدارک یا دلایلی که در این زمینه مستند تجدیدنظرخواهی است، باید در مراجع ذیصلاح به اثبات برسد و حکمی درباره آن صادر گردد.

ضمناً، در تبصره ذیل ماده (۲۴۰) مرقوم آمده است: «اگر درخواست تجدیدنظر به استناد یکی از جهات مذکور در این ماده به عمل آمده باشد، در صورت وجود جهات دیگر، مرجع تجدیدنظر می‌تواند به آن جهت هم رسیدگی نماید.»

از مفاد تبصره، این نتیجه به دست می‌آید که قانونگذار به دادگاه تجدیدنظر اجازه داده است چنانچه تجدیدنظر خواه به یکی از موارد چهارگانه در این ماده استناد کند، اما دادگاه آن ایراد را وارد تشخیص ندهد، درحالی که رأی دادگاه بدوی به نظر دادگاه به جهت دیگری مخدوش باشد، می‌تواند آن رأی را نقض نماید.

مهلت درخواست تجدیدنظر به موجب ماده (۲۳۶) قانون آیین دادرسی کیفری سال ۱۳۷۸ برای اشخاص مقیم ایران بیست روز و برای اشخاص مقیم خارج از کشور دو ماه از تاریخ ابلاغ یا انقضای مدت واخواهی است، مگر در موارد مذکور در ماده (۲۴۰) این قانون که محدودیت زمانی ندارد.

۲- مرجع تجدیدنظر و اشخاص مجاز به درخواست تجدیدنظر:

مرجع اصلی برای تجدیدنظرخواهی از آرای دادگاههای انقلاب و عمومی راجع به قاچاق کالا و ارز در هر حوزه قضایی، دادگاه تجدیدنظر همان استان است؛ ولی صلاحیت دیوان عالی کشور در تجدیدنظرخواهی به موجب قسمت اخیر ماده (۲۳۳) قانون آیین دادرسی کیفری سال ۱۳۷۸، یک حالت استثنایی است. اشخاص مجاز به درخواست تجدیدنظر به موجب ماده (۲۳۹) این قانون به قرار ذیل است:

(۱) - محکوم علیه یا وکیل و نماینده قانونی او،

(۲) شاکی خصوصی یا وکیل یا نماینده قانونی او،

۳) رئیس حوزه قضایی در خصوص جرایمی که به موجب قانون، آنها به عهده او واگذار شده است.

مبحث دوم:

همکاری و مساعدت در ارتکاب قاچاق کالا و ارز

ارتکاب جرم قاچاق مانند هر جرم دیگری، در بعضی از موارد ممکن است توسط دو یا چند نفر تحقق پیدا کند. در این قبیل موارد، چنانچه غیر از مباشر قاچاق، کسان دیگری با علم و اطلاع از قصد مباشر با تسهیل وسایل ارتکاب قاچاق به مباشر جرم کمک و مساعدت نمایند تحت عنوان معاون قاچاق یاد می‌شوند و هرگاه کسانی با علم از قصد مجرمانه مباشر و تبانی قبلی با او در انجام عملیات مادی قاچاق مداخله و با او همکاری کنند، به طوری که قاچاق به همه آنها نسبت داده شود، به عنوان شرکای جرم تلقی می‌شوند. ضابطه تشخیص معاون از شریک در ارتکاب جرم قاچاق در سیستم جزایی ایران، براساس قابل استناد بودن یا نبودن عملیات مجرمانه آنها به فعل انجام یافته از ناحیه آنان است.

بدیهی است منظور از طرح این عناوین برای بحث تفصیلی درمورد آنها نیست و این موضوع باید در حقوق جزای عمومی مطرح گردد؛ لیکن در این مقال تا حدی که به جرم قاچاق کالا و ارز مربوط می‌شود به اختصار آنها را مورد بحث قرار می‌دهیم.

گفتار اول:

شرکت در قاچاق کالا و ارز

به طور کلی، مشارکت در جرایمی جرم محسوب می‌شود که قانونگذار شرکت در ارتکاب آنها را جرم شناخته باشد. از این رو، وصف مجرمانه شرکت، وصفی است قانونی که به اعتبار آن، آثار کیفری بر فعل شریک بار می‌گردد.

در مانحن‌فیه، نیز قانونگذار با وضع و تصویب ماده (۳) قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب سال ۱۳۱۲ و اصلاحات بعدی آن، وصف مجرمانه شرکت در جرم قاچاق را بدین نحو پذیرفته است: «درمورد شرکای جرم قاچاق، عین مال ضبط و هریک از شرکا به کیفر حبس مقرر در ماده (۱) محکوم می‌شوند و دادگاه سهم هر یک را از کل جزای نقدی مقرر تعیین و آنان را

متضامناً به پرداخت آن محکوم می‌نماید و در صورتی که مال قاچاق از بین رفته باشد بهای آن از کلیه شرکا متضامناً وصول خواهد شد.

از نظر عنصر مادی، مشارک در ارتکاب قاچاق نیز براساس ماده (۴۲) قانون مجازات اسلامی، ضابطه تشخیص شرکت در ارتکاب جرم قاچاق مستفاد از عبارت مندرج در این ماده مبنی بر اینکه (جرم مستند به عمل همه آنها باشد) مستلزم مداخله یکایک شرکا در عملیات اجرایی جرم است. هرچند عمل هر یک از شرکای قاچاق در نتیجه‌ای که از عملیات جمعی آنها حاصل می‌شود یکسان نباشد؛ اما این نکته را نباید از نظر دور داشت، شرط مهم در تحقق شرکت در جرم قاچاق مانند هر جرم تعزیری دیگری این است که عمل هر یک از مداخله‌کنندگان در عملیات اجرایی جرم قاچاق، جزیی از علت وقوع جرم قاچاق باشد. منظور از عنصر روانی شرکت در ارتکاب قاچاق نیز عبارت است از علم و اطلاع شرکا نسبت به ماهیت جرم ارتكابی قاچاق. بنابراین، برای تحقق و احراز عنصر روانی شرکا در جرم قاچاق باید هر یک از شرکا دارای قصد مجرمانه به نامشروع بودن عمل قاچاق با مباشر جرم بوده و فعل مجرمانه را به قصد حصول نتیجه فرار از پرداخت عوارض گمرکی و سود بازرگانی و لطمه‌زدن به عایدات دولت به اجرا درآورند تا مشمول مجازات‌های مقرر در ماده (۳) مرقوم گردند.

گفتار دوم

معاونت در ارتکاب قاچاق کالا و ارز

اصولاً معاونت در ارتکاب جرم زمانی قابل تحقق است که عملیات معاون، موجب وقوع جرم گردد. از طرفی دیگر، براساس تعریف قانونی جرم در ماده (۲) قانون مجازات اسلامی، وجود جرم بودن فعل مباشر اصلی شرط تحقق مجرمانه بودن عمل معاونت است. از این رو، اگر عمل مباشر جرم نباشد، معاونت در ارتکاب فعل مذکور نیز جرم نیست. پس معاونت فی‌نفسه جرم مستقلی نیست، بلکه تابع وصف فعل مجرمانه مباشر اصلی است و در مانحن‌فیه، نیز معاونت در ارتکاب جرم قاچاق چون قاچاق فی‌نفسه و براساس قانون جرم است، معاونت در ارتکاب قاچاق به شرط وجود وحدت قصد بین مباشر و معاون قاچاق و تقدم یا اقتران زمانی بین عمل معاون و مباشر به موجب ماده (۴۳) قانون مجازات اسلامی، جرم محسوب خواهد شد. در راستای این

سیاست جنایی تقنینی، عنصر قانونی معاونت در ارتکاب قاچاق را قانونگذار در عبارت قسمت اخیر ماده (۳) قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب سال ۱۳۱۲ و اصلاحات بعدی آن بدین نحو آورده است. «... کیفر حبس معاون جرم برابر کیفر مباشر آن است؛ ولی به جزای نقدی و بهای مال از بین رفته محکوم نخواهد شد، مگر اینکه در قانون ترتیب دیگری برای آن مقرر شده باشد.»

در خصوص عنصر مادی معاونت، به موجب ماده (۴۳) قانون مجازات اسلامی، با اینکه همان گونه که اشاره شد، عمل معاون با در نظر گرفتن فعل مجرمانه فاعل اصلی، جرم شناخته می شود. بنابراین، قانونگذار اعمال مصرّح در این ماده را شرط معاونت قرار داده و آنها را بدین ترتیب در این ماده آورده است: «اشخاص زیر معاون جرم محسوب و باتوجه به شرایط و امکانات خاطی و دفعات و مراتب جرم و تأدیب از وعظ و تهدید و درجات تعزیر، تعزیر می شوند:

۱- هر کس دیگری را تحریک یا ترغیب یا تهدید یا تطمیع به ارتکاب جرم نماید و یا به وسیله دسیسه و فریب و نیرنگ موجب وقوع جرم شود.

۲- هر کس با علم و عمد وسایل ارتکاب جرم را تهیه کند و یا طریق ارتکاب آن را با علم به قصد مرتکب ارایه دهد.

۳- هر کس عالماً عامداً وقوع جرم را تسهیل کند.»

بنابراین، دادگاه برای احراز معاونت در جرم قاچاق، با وجود شرایطی که گفته شد، لازم است که در حکم صادر شده مشخص نماید که عمل معاون در قاچاق کالا و ارز با کدام یک از عناوین مذکور در بندهای سه گانه فوق در ماده (۴۳) قابلیت انطباق داشته است. برای مثال: در مورد بند سوم، برای تحقق معاونت در جرم قاچاق کالا و ارز از طریق تسهیل در وقوع جرم. لازم است که کسی با داشتن و قصد و تقدم بین عمل معاون و مباشر قاچاق، وسیله نقلیه خود را به منظور انجام فعل قاچاق کالا در اختیار مباشر قاچاق قرار دهد و او نیز برای انجام قاچاق کالا از آن وسیله استفاده کرده باشد. اقدام عالمانه و عمدی صاحب وسیله نقلیه که با تبانی با مباشر قاچاق صورت گرفته و منتهی به ارتکاب جرم شده است، برای تحقق معاونت در ارتکاب قاچاق کفایت می کند و کیفر معاون در قاچاق کالا از نظر کیفر حبس مذکور در ماده (۱) قانون

مجازات مرتکبین قاچاق سال ۱۳۱۲ و اصلاحات بعدی آن، برابر با مجازات مباشر قاچاق خواهد بود؛ ولی معاون در ارتکاب قاچاق از جزای نقدی و پرداخت بهای کالا در صورت از بین رفتن آن، هیچ نوع مسئولیت جزایی و مجازاتی ندارد.

پی‌نوشت‌ها:

۱- در تبصره یک ماده (۴) قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز، آمده است: «رسیدگی به پرونده‌های این قانون تابع تشریفات آیین دادرسی و تجدیدنظر نبوده و از جهت ایجاد وحدت رویه در نحوه رسیدگی محاکم قضایی، دستورالعمل مربوط به وسیله قوه قضاییه ظرف مدت دو هفته پس از تصویب این قانون تهیه و به مراجع ذی‌ربط ابلاغ خواهد شد.»

۲ - روزنامه رسمی، شماره ۱/۱۶۸۰.۷۹ مورخ ۱۳۷۹/۸/۹ مندرج در شماره ۱۶۲۳۶ سال پنجاه و ششم، ویژه قوانین و مقررات، یکشنبه ۱۳۷۹/۸/۲۹.